

Arcimboldo

Utólagos előszó a *Studije o karfiolu* című verseskötethez

Láttam valahol egy férfit, aki zöldségekocsi telt maga előtt – Chou-fleur, chou-fleur – kiáltotta, a fleurt sajátosan borongós eu-vel. Szögletes, csúf asszony ment mellette, s időnként oldalba bökte a férfit. S amikor az asszony meglökte, a férfi újra kiabált. Néha kiabált magától is, de ilyenkor kárba veszett az egész, s tüstént újra kiabálnia kellett, mert olyan ház elé értek, ahol vásároltak tőlük. Mondtam már, hogy a férfi nem látott? Nem mondtam? Tehát nem látott. Vakon kiabált. Mikor ezt hangoztatom, hamisítok, elsikkasztom a kiskocsit, melyet maga előtt tolt, s úgy teszek, mintha nem vettem volna észre, hogy karfiolt kiabált.

Rilke *Malte Laurids Brigge feljegyzései* (Görgey Gábor fordítása)

A nyolcvanas évek elején feleségemmel Németországba utaztunk idénymunkára. Spárgát szűrni. Magáról a munkáról nem tudtam semmit. Csak azt tudtam, s az nekem nagyon is elég volt, hogy a helyszín – az a bizonyos spárgaföld valahol Heidelberg és Darmstadt között, a Neckar mellett terül el. Feleségem viszont arról álmodozott, a keresett pénzen végre megvalósíthatja az állattenyésztést illető álmait, annál is inkább, mivel akkor már szülővárosom mellett volt egy tanyánk. Máris osztott, szorzott, állatpiacokra jártunk, még Šabacra is megfordultunk, ahol feleségem előre lefoglalt öt bikaborjút, ugyanis számításai szerint öt bikaborjúval majd meg tudjuk alapozni gazdaságunkat-gazdagságunkat, nagyokat csapott az állatkupeczek tenyerébe; édesanyja is élt-halt az állatokért, úgy tudott gyönyörködni a malacokban, akárha a rózsákban.

Igen, én úgy valahogy képzeltem el azt a bizonyos idénymunkát, hogy az egyik napon Heidelbergben kószálok (az ifjú Lukács és Simmel árnyékában nőttem fel), másik nap Darmstadtban fülelek, ugyanis a Symposiumban akkor már megrendeltük volt Stockhausen egyik első könyvét, s lassan már

Darmstadtba értek a nagyreményű fiatal magyar zeneszerzők, Kelemen és Kurtág is, akik majd lényegesen Stockhausen fölé nőnek), harmadik nap pedig a Neckar partján sétálok, kezemben Hölderlin verseivel, illetve hát Heidegger nagy Hölderlin-értelmezéseivel.

Saját kocsinkkal utaztunk. Ajándékokat, horgosi paprikát, virágot vitünk a gazdának és feleségének. Az ajándékokat nem fogadták el, mondván, az ajándékot viszonzni kell, az ilyen dolgok elterelik a figyelmet a munkáról. Fel sem tudták fogni, mit akarunk ott a földeken (egy hadiröpteret jelöltek volt ki spárgatermesztésre) azzal a virágcsokorral. Szigorúan, úgy mondták, meredeken a munkára kell koncentrálnunk. Elvették útlevelünket, mondván, az idény alatt nem lesz időnk mászkálni. Három házuk volt. Nagyszüleiké, akik Apatin környékéről jöttek. Mondtam, az én tanárom, atyamesterem is apatini volt: Sinkó Ervin. Értetlenül morogtak. A második, némileg már csinosabb ház a gazdáé volt. A harmadik, egy modern villa, udvarán jachttal, pedig a fiuké. Mi a nagyszülők egykori istállójában lettünk elszállásolva. Egy nagy jutazsákból régi, világháborús ruhadarabokat, sapkákat öntöttek az istálló közepére, mondván, látják, túl könnyen öltözködöm, nem fázhatok meg, a betegség kisiklatná a munkát, öltözzem fel. Beöltöztem. Pontosan úgy néztem ki, mint egy hadifogoly. Nagy megdöbbenésemre, az istállóban nem volt asztal, nem tudtam hová kirakni Simmel Rembrandtját és Goethéjét, a Hölderlineket, A szellem és a formákat, Stockhausen izgalmasan formatervezett könyvét. Reggel 4-kor riasztott bennünket az udvari csengő, este 9-ig künn voltunk a földeken. A gazda állandóan a nyomunkban volt, olykor méreggel permetezte a nyúlgátakat, melyek völgyeit a hideg német esők állandóan térdig töltötték. Feleségem azonnal petefészek-gyulladását kapott. Tartanom kellett, helyette is szűrnom a spárgát. Nagy élet-halál harc vette kezdetét. Kezeink megdagadtak, akárha bokszkesztyűket húztunk volna rájuk, egész éjszaka ecetes vízben kellett tartanunk őket, hogy reggelre lelapdjanak kissé... Nem részletezem, a tapasztalatok egy részét megírtam *Briliáns* című novellámban, amely később németül is megjelent. Egy alkalommal, mert kiöntött épp a Neckar, bemehettünk Heidelbergbe. Sáros gumicsizmában, fejemen katonasapkával kóvályogtam. A Filozófust kerestem. Veljačić (Zágrábban egy évig hallgattam volt előadásait) arca, aranykeretes szemüvege lebegett előttem. De nagy pánikomban a Filozófust nem találtam. Délután kimentem az állatkertbe pihenni. Valami padon bóbiskoltam, aludtam, amikor is egy hihetetlenül finom, karcsú tenyeret pillantottam meg magam előtt. Istenem, a Filozófus nyújtja felém gondolatainak gyümölcsét. Egy orangután dugta ki valahogy végtelennek tűnő kezét a rácsokon. Egy banánt nyújtott felém, amit én persze Cézanne-al-

mának véltem, hiszen kedvenc művészetfilozófusaim, akármennyire lelkesedtek is volt Gauguinért, csak egy gyümölcsről tudtak valójában, Cézanne almájáról... Végül Darmstadtba is eljutottunk. De most nem részletezem. Élve maradtunk. A gazda leszámolta a pénzt. Ami persze jóval kevesebb lett, mint amennyivel feleségem kalkulált, de még így is bőven elég arra az öt bikaborjúra.

Feleségem elképzelése, nagy utópiája az volt otthon, hogy munkahelyünket se kelljen feladnunk, Újvidéken, a Virág utcában neveljük fel az öt bikaborjút ötszáz kilósakra, majd átadjuk őket az államnak, megsokszorozzuk a pénzt. Az udvar végében istállóvá alakítottuk a kamrát, jászlatkat csináltattunk, a falakba karikákat, erős láncokat erősítettünk. Vettünk egy utánfutót. A Fruška gora oldalán hereföldet béreltünk; hajnalban kijártunk kaszálni, sosem is szebb látomást, költészetet, mint azok a hajnali kaszálások a Fruška gora üvegöld lejtőin. A legszebbek az egészben mégis azok a pillanatok voltak, amikor is a ganézás után friss szalmával szórtuk tele, béleltük ki az istállót, a friss szalma, a marhák ragaszkodó nagy szeme, a tehén- és kecsketej illata, mert feleségem vett egy tehénkét, meg vettünk egy kecskét is, amely édesanyám nevére hallgatott... Álmunkban is hallottuk a bikák láncainak csörgését; tudtuk, mikor kell, éppen csak beleugorva a teraszon lógó munkaruháinkba, kiszaladnunk. Reggelente olyan volt az istálló, mint a templom. Egyszer nálunk lakott Jancsó Miklós, az ismert filmrendező. Két-három nap után ámulva kérdezte, mi a fene történik ebben a házban hajnalonta?! Akkor hátravezettük, megmutattuk neki az istállót. Másnap pedig kivittük a Fruška gora lejtőire kaszálni. Nyolc órára feleségemmel már munkára mentünk, ő a Televízióba, én a Rádióba.

Ám a probléma, a legnagyobb probléma a mind gyorsabban növekvő trágyadomb képében mutatkozott hamarosan. Ugyanis a városban nem volt szabad állatot tartani. És a gőzölgő trágyadomb elárulta titkos munkálkodásunkat. Kerttulajdonosoknak ajándékoztunk, ide-oda hordozgattuk a határban a trágyát, sokszor kétszer is fordulva utánfutónkkal. Sehogyan sem tudtuk megoldani a problémát. Pillanatok kérdése volt, feljelenek bennünket, megjelenek nálunk az ellenőrök.

Egy napon feleségem boldogan érkezett a munkahelyéről, megvan a megoldás, mondta. Jót beszélgetett titkárnőjével, mesélte: Adicén laknak, a Duna mellett, és karfioltermesztéssel foglalkoznak, közvetlen a töltés aljában karfiolföldjeik vannak – és sosem elég nekik a trágya... Már meg is egyezett velük, háromnaponként alkonyattájt majd oda hordjuk a trágyát. Annyi karfiolt szedhetünk, amennyit akarunk, mondta a titkárnő. Ujjongásunk közepette feleségem megemlítette, a titkárnő bátyja különben ismer engem. Annál jobb, mondtam. Mondatának nem tanúsítottam figyelmet, az igazság az, nem tudtam mit kezdeni vele.

Az egyik alkalommal már a második rakományt is lepakoltuk, és úgy álltunk villáinkra támaszkodva az alkonyatban, a Duna-szagban, a már harmatos karfiolfejek között, akárha Millet Angelusának hősei. Millet, kedvenc festőm, Hangya András, aki szintén Zágrábban élt, mint Sinkó, fiatalkori eszményképe volt. Meg akkor már Dalí Millet-könyvét is ismertem.

Szerencsére a gőzölgő folyó, a trágya és az alászálló alkony clair-obscurjában nem látszott, hogy könnyezem. Arra gondoltam, a látvány visszaigazolja kísérletemet, ugyanis költészetemből észrevétlen kivontam a romló, romantikus-klasszicizáló, ideologikus anyagokat, formákat, fogalmakat, és mint egy képzőművész, mint egy pék, immár csak gipszszel, liszttel dolgoztam, formátlanságokat gyúrtam, éppen olyanokat, mint amilyenek ott ragyogtak a harmatban. Akkor a tanyáról kijött feleségem barátnője, behívott bennünket. Épp befejezték vacsorájukat. Aranyos, munkás emberek, nagy tudású növénytermesztők. És az idős fiú is ott ült közöttük. Azonnal felismertem. A neves karfioltermesztő ugyanis nem volt más, mint a Forum Könyvkiadó raktárosa. Azt hittem, a földbe sülydedek. A helyzet felfoghatatlan volt számomra. Megállt az eszem. Ugyanis tényleg alig múlt még néhány év, hogy verseimben felbukkant a karfiol mint olyan, akárha valami fehér nap, sőt már kötetem is jelent meg, melynek címében szerepelt a karfiol, valamint más köteteim jelentős részét is karfiolos versek képezték.

Nem emlékszem, hogyan is bukkant fel a horizonton a karfiol, talán Ponge költészete is közrejátszhatott ebben, de arra igen jól emlékszem, hogy komoly gesztusként toltam félre a már említett romantikus-klasszicizáló, ideologikus fogalmakat, fantomokat, melyekért az emberek folyamatosan egymás torkának ugrottak, s helyeztem helyükre, a térségünket határoló, azúrban rezgő Adria (Földközi-tenger, Krleža harmadik komponense, Crnjanski szumatrizmusa, Dragojević teknőse, Slobodan Tišma zseniális manirizmusa) fölé ezt a szeplőtelen növényt, szeplőtelen formátlan formát. Ezt a fehér napot, ahogy írtam, angyalürüléket, anatómiai gipszagyat... Ám azt nem tudtam elképzelni, hogy ezeket a könyveket éppen egy karfioltermesztő tartsa a kezében, silabizálja. Rakosgassa, csomagolja, cipekedje. Lekezeltünk, majd ő is, én is szemérmesen a föld felé fordítottuk a tekintetünket. Könyvből, növényi gumókból, két Arcimboldo-kreatúra.

A kötet, a *Studije o karfiolu*, Vickó Árpád barátom elmúlt fél évszázadban készített fordításaiból való válogatás, amely élén egy csokorra való mottó között a Tolnai Világlexikona szócikke is szerepel:

Karfiol *Elkorcsosult tengely, kurta ágakon fehér, húsos csomók, virágrügyek; egyesek szerint torz virág, mások szerint rózsa. Agyformává préselődő rózsa.*

Ezt a kis utószót a kötet megjelenésének pillanatában mesélem, improvizálom. És annak a karfioltermesztő családnak, a Forum Könyvkiadó raktárosának ajánlom, akik aztán nemsokára Ausztráliába költöztek.

És lám, immár csak az állatos történet végét kell még elmesélnem.

Az öt bikaborjút szépen felneveltük 500–500 kilósra, közben, különös mód én még New Yorkban is érkeztem előfordulni, a magyar költészet hetén; addig otthon, a bikák körül Bánszky Mária Róza muzeológus barátnőm helyettesített. Ám amikor elérkezett a nap, amikor át kellett volna adnunk őket, a kormányfő, Milka Planinc valami zárlatot rendelt el. És nem vették át a kész bikákat, amelyek immár végképp kinőtték Virág utcai (Cvečarska) házunkat, ott a Zombori vakvágány (most Európa bulvár) mellett. Nem maradt más hátra, mint lemészárolni őket, és ott helyben kimeríteni a húst. Találtunk egy jó hentest. Egy színész (Soltis Lajos) és egy író (Balázs Attila) segédletével, százéves diófánkhoz kötve a bikákat, a láncot valamiért mindig nekem kellett tartani, a hentes egyenként föbe lőtte, sőt még le is taglózta őket (az egyik, hátán a hentessel, még így is átrohant a szomszéd kerítésén), ebből kifolyólag közvetlen közlőlől láthattam, ahogyan a nagy szép szemek fehérjében megjelenik és elkeveredik a halál ciánzöldje... A húst ott mértük szét a Virág utcában, illetve szatyrokban hordtuk a szerkesztőségekbe. Henteskedésem történetét a *Bukolikák* című prózavers ciklusban próbáltam leírni.

Százéves diófánk a tömérdek vértől (már nem emlékszem, akkor pedig tudtam, hány liter vér is van egy ötszáz kilós bikában) kiszáradt. Alig múlt egy-két év, és kezdetüket vették az újkori balkáni háborúk. Mint a karfioltermesztők, mi is elköltöztünk, mi igaz, csak Palicsra. Ám a Nagy-Palicsban megromlott a víz, bombák estek beléje, benne is maradtak, a Kis-Palicsot pedig, csak akkor döbbsentem rá, Vértónak nevezik a helybéli-ek. Nem maradt más hátra, mivel az ott lévő meteorológiai állomást is lebombázták, én mérjem naponta a vér, kis tó vérszintjét, ami, meg voltam győződve, az egész Balkánról oda folyik...

2010-ben arra figyeltem fel, rendkívlől szép – abszolútnak mondható a karfioltermés; megszállottan jártam a piacokat, földeket, ajánlatot tettem, a 2010-es évet nyilvánítsák a karfiol évévé, de senki sem értette, miről beszéltek. Azt mondták, valami modern költő.